

Для посилання:

Корогод Т. О. Організація самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів немовних вищих закладів освіти під час формування професійного іншомовного спілкування та засоби і форми її реалізації у змісті підручника [Текст] / Т. О. Корогод // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол., головн. ред. В. М. Мадзігон; наук. ред. О. М. Топузов]. – К. : Пед. думка, 2011. – Вип. 11. – 800 с. – С. 731–740.

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ВИЩИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ ТА ЗАСОБИ І ФОРМИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ У ЗМІСТІ ПІДРУЧНИКА

Т. О. Корогод,
Чернігівський державний інститут права, соціальних
технологій та праці

Постановка проблеми. Процес розбудови єдиного європейського освітнього і наукового простору у світлі вимог Болонського процесу і, як результат, перехід на кредитно-модульну систему навчання у вищих навчальних закладах (ВНЗ) III–IV рівнів акредитації створює передумови для забезпечення студентів освітою європейського зразка. У зв'язку з цим виконання першочергових завдань, які постають перед науковцями і викладачами вищої школи, а саме: підвищення якості освіти шляхом модернізації її змісту зі збереженням найкращих національних, перевічених часом освітанських традицій та забезпечення мобільності науково-педагогічних працівників і студентів як ознаки соціоекономічного інтегрування нашої держави у європейський і світовий простір, потребує ґрунтовної підготовки до адекватного розуміння змісту навчання, зумовленого трансформаційними процесами. Передусім це стосується розроблення навчальних планів, деталізації змістового компонента професійної освіти, визначення чіткого переліку нормативних і вибіркових дисциплін, факультативів тощо, необхідних для здобуття студентами освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра/(спеціаліста)/магістра відповідно до міжнародних стандартів. Лише за такої умови можливо, на нашу думку, забезпечити засади для майбутнього працевлаштування студентів на теренах європейського і світового ринку праці. Відтак вагомим гарантом успіху реалізації поставлених завдань перед вищою школою у сучасних умовах поширення і зміцнення ділових зв'язків з представниками інших країн світу, обміну фахівцями у сфері економіки, бізнесу, права, соціальних відносин тощо є володіння іноземною мовою. Ця теза є визначальною для підготовки сучасного фахівця будь-якого профілю, і на ній наголошують багато як вітчизняних, так і зарубіжних учених. З огляду на викладене, зазначимо, що одним зі стратегічних завдань розвитку освіти України є здійснення мовного прориву, оскільки «у сучасному глобалізованому світі людина не може діяти максимально ефективно, не може підтримувати своєї професійної компетентності без можливості широкого спілкування зі світом [4, 232]». Отже, оновлення змісту викладання іноземної мови за професійним спрямуванням вимагає нової орієнтації цілей організації навчального процесу. Водночас із завданням навчання іншомовного спілкування постає завдання формування у студента вміння вчитися, що має на меті прищеплення особистої відповідальності за результати своєї діяльності шляхом організації навчального процесу спільно з викладачем [3; 9]. Саме тому слід зосередити увагу на шляхах інтенсифікації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студента як підґрунтя для розвитку його особистості, самовдосконалення і професійного становлення. Цей напрям передбачається і документами Болонського процесу та об'єктивно зумовлюється практикою навчання.

Аналіз останніх досліджень. Питання організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності у ВНЗ можна вважати відносно новим. Її досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Так, ця проблема, її практична значущість продемонстрована шляхом здійснення психолого-педагогічного аналізу самостійної навчальної діяльності (О. В. Малихін, Т. О. Вахрушева, М. О. Князян, З. С. Кучер, В. В. Луценко, М. О. Недашковська, М. М. Солдатенко, А. В. Усова, І. М. Шимко, І. А. Шайдур, та ін.); опосередковано виокремлена проблема організації самостійної пізнавальної діяльності, розвитку пізнавальної активності (Л. С. Виготський, О. М. Леонт'єв, Н. О. Половникова, С. Л. Рубінштейн, Т. І. Веберг, О. В. Рогова та ін.). Проте, лише незначна кількість дисертаційних досліджень присвячена проблемам організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності (В. Р. Мичковська, І. В. Шевченко, С. М. Кустовський). Це зумовлено тим, що до недавнього часу багато вчених-дидактів ототожнювали зміст самостійної роботи зі змістом самостійної навчально-пізнавальної діяльності. Проте, з огляду на Болонський процес, постає проблема оновлення її змісту та адаптування до проблем сьогодення.

Мета статі – проаналізувати наукові підходи до трактування проблеми організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності у вищій школі; визначити шляхи подальшого дослідження її

організації у процесі навчання професійного іншомовного спілкування у немовних ВНЗ III–IV рівнів акредитації в умовах кредитно-модульної системи; обґрунтувати необхідність оновлення змісту підручника з іноземної мови як визначального засобу самоосвіти.

Основна частина. Відповідно до вимог Болонського процесу на самостійну роботу рекомендовано відводити 50–60% навчального часу. Самостійна навчально-пізнавальна діяльність є однією з форм самостійної роботи і посідає провідне місце у системі підготовки сучасного фахівця. У зв'язку з цим створення засад для самостійного творчого опанування професійно значущих знань і умінь їх застосовувати у практичній діяльності; стимулювання ініціативності у процесі навчання професійного іншомовного спілкування є однією з передумов успішного входження суспільства в Європейське співтовариство. Відтак нова філософія освіти, як зазначає В. Г. Кремень, пропонує інший підхід до організації процесу навчання у ВНЗ, який враховує поєднання й узгодження з майбутньою сферою зайнятості [4]. Саме тому зростання провідної ролі профільюючих дисциплін у системі підготовки фахівців нового покоління зумовило скорочення навчального часу, відведеного на предмети, що забезпечують фундаменталізацію освіти, у тому числі й на іноземну мову. Так, відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента» від 09.07.2009 р. № 642 на вивчення іноземної мови відведено 5 ECTS [7]. Для кращого розуміння стану справ з організації процесу вивчення іноземної мови у ВНЗ III– IV рівнів акредитації порівнюємо навчальні плани. Наприклад, у Чернігівському державному інституті права, соціальних технологій та праці відведено 180 годин (5 ECTS), з яких аудиторна робота складає – 87 годин; самостійна робота – 50; індивідуальна робота, завдання якої полягає у поглибленні, узагальненні й закріпленні знань, що їх здобули студенти, – 31; проміжний модульний контроль – 12 годин. Для порівняння: торік загальний обсяг складав 324 години, з яких 252 години відведено на практичні заняття; 72 – на самостійну роботу. Як бачимо, корективи в навчальних планах стосовно розподілу годин на вивчення дисципліни та нові вимоги щодо ролі іноземної мови у підготовці фахівця породжують необхідність докорінного оновлення змісту навчання іншомовного спілкування. Саме тому постає потреба перегляду форм і способів організації процесу формування іншомовного спілкування у немовних ВНЗ III– IV рівнів акредитації, а також відповідного конструювання нових засобів навчання (підручників, навчальних посібників тощо) з метою виконання завдань, зазначених у освітньо-кваліфікаційних характеристиках спеціаліста [6, 18]. Так, наприклад, відповідно до них соціальний працівник (напряму підготовки «Соціологія» спеціальність «Соціальна робота») у процесі розв'язання проблем і задач соціальної діяльності повинен уміти:

- читати професійно-орієнтовану та загальнонаукову іноземну літературу з метою використання її у професійній діяльності;
- працювати з контрактами, релізами про партнерство, рекламою тощо;
- володіти соціокультурними знаннями, уміннями й навичками, необхідними для досягнення порозуміння під час усного і/чи письмового спілкування. Зрозуміло, що реалізація зазначених завдань вимагає занурення у предметний зміст навчання, наповнення його проблемами творчого характеру, що наближені до умов реальності і відтворюють ситуації професійних стосунків.

Стрімкий розвиток суспільства, його нові запити щодо підготовки спеціаліста у світлі проблеми безперервної освіти висувають вимоги щодо формування у студента процедурних знань («навчатися вчитися») як основи ефективного і самостійного вивчення мови упродовж життя [8, 5]. Окрім того, орієнтуючись на один з основних принципів реформ сьогодення, базовий принцип, який має на меті розвиток самостійності і творчої активності особистості, готової до удосконалення свого фахового рівня протягом усього життя, проблема організації навчання іноземної мови набуває іншого контексту [4, 242]. Навчання іншомовного спілкування під впливом умов, продемонстрованих на схемі (див. рис. 1), перетворюється на процес формування досвіду конструювання власних знань, умінь і навичок.

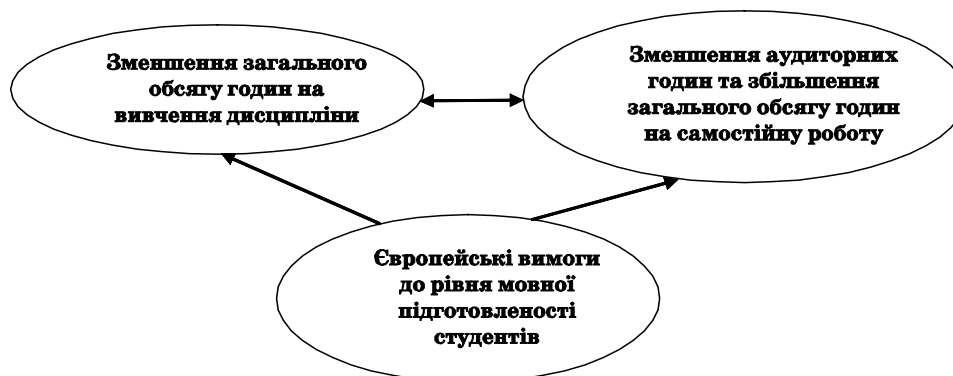

Рис. 1. Схема процесу формування досвіду конструювання власних знань, умінь і навичок

Усе це змушує викладачів іноземної мови у немовних вищих навчальних закладах у процесі навчання спілкування зосередити увагу безпосередньо на пошуку інноваційних форм, методів і засобів організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студента з метою формування й розвитку гармонійно розвиненої, активної, творчої, готової до самоактуалізації особистості. У зв'язку з цим дуже важливо визначити сутність поняття «самостійна навчально-пізнавальна діяльність», адаптувавши її до підготовки фахівців.

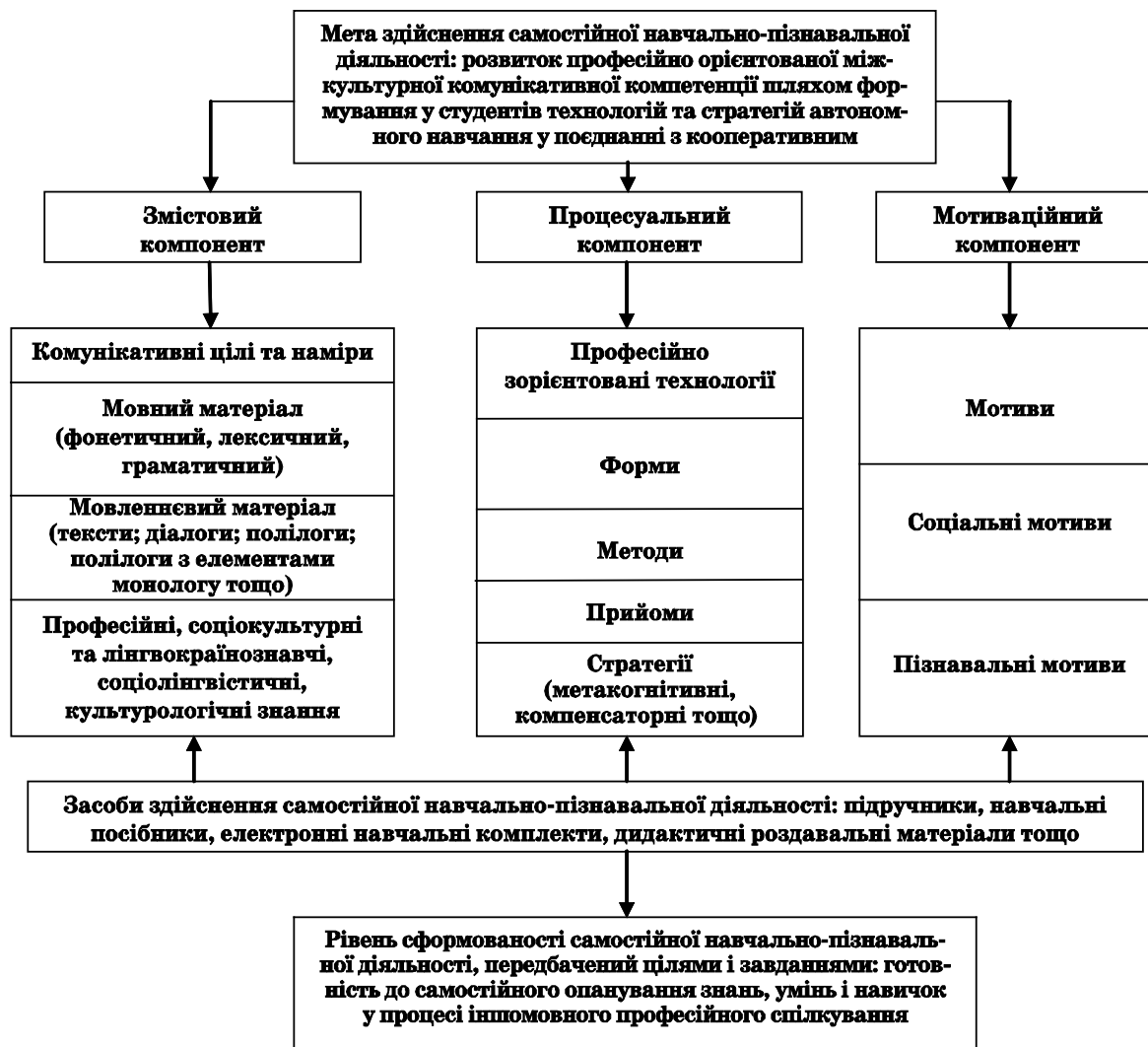

Рис. 2

На думку О. В. Малихіна (який розмежує поняття «самостійна навчальна діяльність», а отже, і поняття «самостійна пізнавальна діяльність»), організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів у широкому розумінні – інтегративна комплексна система педагогічного впливу на процеси САМО (самоактуалізації, самовизначення, самоконтролю, самооцінки, самоуправління й самоорганізації), що позначається на здатності до саморефлексії, яка зумовлює її самореалізацію й самовдосконалення на константному циклічному рівні [5, 45]. У вузькому контексті, який передбачає практичну реалізацію проблеми, автор наголошує на шляхах її втілення у навчальний процес, вказуючи на інтегративне поєднання традиційних і новітніх форм, методів, засобів навчання, спрямованих на ефективне й результативне засвоєння знань, способів їх здобування. У такий спосіб він демонструє пріоритетний напрям її організації [5, 45]. Самостійна пізнавальна діяльність, на його думку, є складовою самостійної навчальної діяльності. Тож успіх її організації пов'язаний зі змістом пізнання; наявністю необхідних знань, умінь і навичок студента й логічною послідовністю навчального процесу. З цим твердженням погоджується В. К. Буряк, який розглядає пізнавальну діяльність як творчу навчальну роботу, проблемну за формою подачі матеріалу, практичну за способом її застосування, інтелектуально навантажену за змістом, самостійну за характером здобування знань. Саме така діяльність, на його думку, є стимулом до породження ідей [2, 19]. Це твердження нам видається доречним з огляду на розуміння структури

процесу організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності під час оволодіння іншомовним спілкуванням у немовних ВНЗ, оскільки зазначає провідні чинники її реалізації. Водночас самостійна робота, яка є засобом організації навчально-пізнавальної діяльності студентів у вищій школі, на думку М. І. Смирнової, виконує роль «...складового елемента, компонента технології навчання, спрямованого на формування самостійності в процесі самостійного пошуку студентів нових знань [12, 53]». У зв'язку з цим завдання формування міжкультурної професійно орієнтованої комунікативної компетенції як складника діяльнісної компетенції вимагає використання особливих технологій. Відтак упровадження моделі організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності, що включає кілька компонентів, на нашу думку, забезпечить успішну організацію навчання професійного іншомовного спілкування у немовних вищих навчальних закладах освіти. Схематично це зобразимо у такий спосіб (див. рис. 2).

Проблема формування навичок самостійної роботи у студентів, яку ми розглядаємо як засіб організації навчально-пізнавальної діяльності, різними дослідниками трактується по-різному. Так, відповідно до вимог Болонського процесу, самостійна робота – це «основний засіб засвоєння студентом навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять, без участі викладача [4, 320]». Проте процес формування самостійної навчально-пізнавальної діяльності передбачає її використання як під час аудиторних занять, так і в позааудиторній роботі. Проілюструємо це схематично (див. рис. 3).

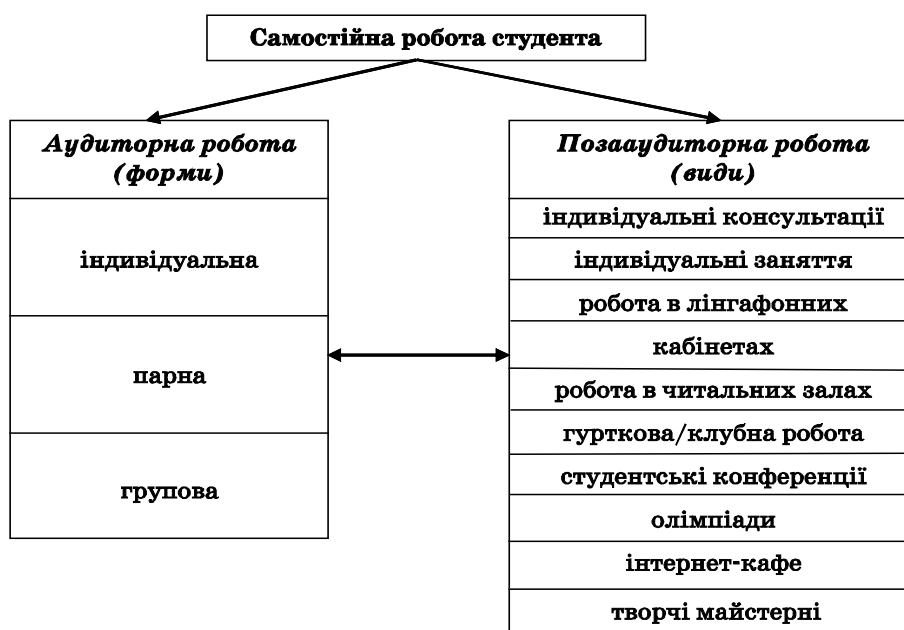

Рис. 3

Відомо, що не всі студенти мають однаковий рівень готовності до сприйняття нових знань, тому важливо враховувати їхні траєкторії володіння іншомовним спілкуванням. Саме тому питання організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності в умовах кредитно-модульної системи тісно пов'язане з проблемою розвитку потенціалу кожного студента. Відтак може бути вирішено лише завдяки урізноманітненню підходів щодо її організації з урахуванням їхніх індивідуальних психологічних особливостей. Так, відповідно до вимог програми з англійської мови для професійного спілкування формування індивідуального стилю навчально-пізнавальної діяльності, на нашу думку, сприятиме успішному досягненню студентами-бакалаврами рівня B2 (Незалежний користувач) [8]. Необхідність його застосування ще більше зростає за умов недостатнього рівня сформованості мовних навичок і мовленнєвих умінь студентів. Підтвердженням цього є результати зрізу рівня навчальних досягнень з дисципліни «Іноземна мова», проведеного на I курсі факультету соціальної роботи. Виявлено, що коефіцієнт рівня навченості, за В. П. Беспальком [1], становить 0,4% (максимум – 1,0). Це свідчить про те, що він значно поступається рівню, визначеному програмою, а тому не може слугувати засадами для виконання завдань репродуктивного й продуктивного (творчого) характеру. Намагаючись знайти причину низької успішності серед студентів Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці, ми провели анкетування, спрямоване на дослідження проблем організації їхньої самостійної навчально-пізнавальної діяльності у процесі навчання професійного іншомовного спілкування в аудиторний та в позааудиторний час.

Отже, 95% респондентів зазначили, що не вміють самостійно організувати свій процес оволодіння мовою. Узагальнивши всі відповіді, ми дійшли висновку, що основними перешкодами є:

а) недостатній рівень шкільної підготовки;

б) відсутність часу для виконання поставлених завдань (що пояснюється несформованістю вміння самостійно раціонально організувати свій час та ефективно розподіляти його у процесі навчальної діяльності);

в) використання матеріалу, що є достатньо складним для усвідомлення його змісту (невідповідність використання мовного і мовленнєвого матеріалу рівню навчального досвіду).

Наразі ніхто з науковців і викладачів не заперечуватиме, що негативний вплив на якість підготовки сучасних фахівців здійснює саме модель навчання, зокрема використання форм, методів, принципів організації навчального процесу, які не відповідають новим вимогам. Відтак упровадження нової моделі потребує суттєвого оновлення засобів навчання. Передусім це стосується підручників (навчальних посібників), які за нових умов мають бути зорієнтовані як на студента, так і на процес навчання [10]. Інтегрований розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності у його змісті, професійно вмотивований комунікативний характер вправ, соціокультурний контент, активізація пізнавальної активності мають стати основними його орієнтирами. Використання творчого підходу до розроблення змісту підручника має базуватися на аналізі причин, що не сприяють позитивному ставленню учнів/студентів до користування ним у процесі виконання поставлених завдань [11, 11]. Найсуттєвішими серед них, на нашу думку, є складні, значні за обсягом навчальні тексти з великою кількістю незнайомих слів, недостатня кількість підготовчих вправ для формування продуктивних видів мовленнєвої діяльності та непридатність для ефективного застосування у самостійній діяльності.

Звісно, що усунення прогалин у навчанні студентів професійного іншомовного спілкування відповідно до вимог системи ECTS і у результаті цього підвищення їхнього комунікативного рівня залежить від створення педагогічних умов, які ефективно забезпечуватимуть формування системи знань, умінь і навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності та її успішне функціонування. Проте, як засвідчує практика, результати самостійної та індивідуальної роботи не є показовими, оскільки студенти якісно не використовують знання, здобуті під час цих занять. Тож слід активно інтегрувати позааудиторну самостійну роботу до всієї навчальної діяльності. Для цього потрібно по-новому змодельовати навчальний процес, в якому самостійній навчально-пізнавальній діяльності відводилося б значне місце не лише в часовому відношенні, але й у змістовому розумінні. Завдання розроблення нового змісту навчання, конструювання нових засобів самоосвіти вимагає водночас і ретельного аналізу шляхів формування стратегічної компетенції у студентів немовних ВНЗ. Лише у такий спосіб належна організація їхньої самостійної навчально-пізнавальної діяльності забезпечить формування автономного стилю набуття мовленнєвого досвіду вже у нових умовах навчального і професійного середовища. У зв'язку з цим оптимізація самостійної роботи студентів у аудиторний й позааудиторний час розглядається нами як обов'язкова умова розвитку їхньої пізнавальної активності і формування стійкої мотивації до вивчення іноземної мови і культури упродовж життя.

Висновки. Створення якісно нового освітнього середовища, де студенти мали б змогу розвивати свої здібності і творчий потенціал шляхом реалізації власних потреб та інтересів у модельованій сфері професійної діяльності, можливо лише за умови комплексної організації системи самостійної навчально-пізнавальної діяльності, в основі якої закладена нова парадигма взаємовідносин «Викладач – Студент». Ефективність її зумовлена впровадженням інноваційних форм, методів і засобів організації навчання, зокрема підручників/навчальних посібників, що сприяють формуванню у студентів готовності до самостійного опанування знань, умінь і навичок у процесі навчання професійного іншомовного спілкування, а отже, індивідуального стилю (власної стратегії) навчально-пізнавальної діяльності. Дослідження шляхів розроблення дидактичного й методичного забезпечення системи організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності відповідно до результатів діагностування індивідуально-психологічних особливостей студентів, аналіз чинних навчальних програм курсу щодо змістового наповнення – тема наших подальших наукових пошуків.

Література

1. Беспалько В. П. Теория учебника: дидактический аспект [Текст] / В. П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1998. – С. 61–63.
2. Буряк В. Методологічний аспект побудови навчального процесу [Текст] / В. Буряк // Вищ. шк. – 2007. – № 1. – С. 19.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: Вивчення, викладання, оцінювання [Текст] / [за ред. С. Ю. Ніколаєвої]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.

4. Кремень В. Г. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. [Текст] / [за ред. В. Г. Кременя ; кол. авт.] – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2004. – С. 232–242.
5. Малихін О. В. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів: теоретико-методологічний аспект : монограф. [Текст] / О. В. Малихін. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2009. – 307 с.
6. Освітньо-кваліфікаційна характеристика спеціаліста за напрямом підготовки 0402 «Соціологія» спеціальністю 6.040200 «Соціальна робота» [Текст] / [кол. авт.: В. М. Кубрак, Н. І. Кривоконь, Т. І. Сила та ін.]. – Чернігів, 2004. – С. 18.
7. Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента: наказ Міністерства освіти і науки України від 09.07.2009 № 642 (Зі змінами, внесеними згідно з наказами МОН № 259 від 29.03.2010 р., № 831 від 25.08.2010 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/4283
8. Програма з англійської мови для професійного спілкування [Текст] / [кол. авт.: Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок та ін.] – К. : Ленвіт, 2005. – С. 5.
9. Рамкова Програма з німецької мови для професійного спілкування для вищих навчальних закладів України [Текст] / [кол. авт.: С. М. Анеліна, Л. С. Аззоліні, Н. Є. Беньямінова та ін.] . – К. : Ленвіт, 2006. – 90 с.
10. Редько В. Г. Тенденції розвитку змісту і функцій сучасного шкільного підручника з іноземної мови [Текст] / В. Г. Редько // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [за наук. ред. В. М. Мадзігона]. – К. : Ін-т пед. НАПН України ; Х. : ФОП Стеценко І. І., 2010. – №1(10). – С. 384–395.
11. Редько В. Г. Підручник як засіб формування готовності учнів до оволодіння іноземною мовою [Текст] / В. Г. Редько // Новітні технології навчання іноземних мов у середній та вищій школі : зб. матеріалів наук.-практ. семінару / [за ред. канд. пед. наук В. П. Іванишиної]. – Чернігів, 2011. – С. 7–13.
12. Смирнова М. І. Дидактичні засади організації самостійної роботи з іноземної мови студентів вищих економічних навчальних закладів: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 [Текст] / М. І. Смирнова. – К., 2005. – С. 53.

У статті обґрунтовано необхідність дослідження проблеми організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів у процесі формування професійного іншомовного спілкування у немовних вищих закладах освіти III-IV рівнів акредитації; визначено шляхи її удосконалення в умовах кредитно-модульної системи навчання; зацентовано увагу на оновленні змісту підручника як засобу самоосвіти.

Ключові слова: самостійна робота, самостійна навчальна діяльність, самостійна пізнавальна діяльність, самостійна навчально-пізнавальна діяльність, підручник, кредитно-модульна система навчання.

В статье обоснована необходимость исследования проблемы организации самостоятельной учебно-познавательной деятельности студентов в процессе формирования профессионального иноязычного общения в неязыковых высших учебных заведениях; намечены пути ее совершенствования в условиях кредитно-модульной системы обучения; акцентировано внимание на обновлении содержания учебника как средства самообразования.

Ключевые слова: самостоятельная работа, самостоятельная учебная деятельность, самостоятельная познавательная деятельность, самостоятельная учебно-познавательная деятельность, учебник, кредитно-модульная система обучения.

The necessity of researching the problem of the independent educational and cognitive students' activity in the process of forming professional foreign communication in the non-linguistic higher educational establishments has been proved; the ways of improving its activity in the conditions of credit based modular learning system have been outlined; the attention to update the textbook content as a means of self-education is paid in the article.

Keywords: independent work; independent educational activity, independent cognitive activity, independent educational and cognitive activity, textbook, credit based modular learning system.